

УДК 338.483.14(477:4)

DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/188-15>

Єрко І.В.

кандидат географічних наук, доцент кафедри туризму та готельного господарства,
Волинський національний університет
імені Лесі Українки
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5395-7557>

Ierko Iryna

Lesya Ukrainka Volyn National University

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД МОДЕЛЕЙ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЕКОНОМІКИ КРАЇН У ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД ДЛЯ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

Досліджено зарубіжний досвід моделей трансформації економіки країн у повоєнний період для діяльності суб'єктів туристичної індустрії. Зроблено огляд останніх досліджень і публікацій з даної тематики. Мета дослідження полягає у аналізі та систематизації зарубіжного досвіду моделей трансформації економіки країн у повоєнний період для діяльності суб'єктів туристичної індустрії. Проаналізовано досвід Польщі та впровадження моделі «шокової терапії». Досліджено досвід Німеччини та впровадження моделей «Німецьке економічне диво», ордолібералізм (соціальне ринкове господарство), «план Маршалла». Охарактеризовано Градуалістську модель Боснії і Герцеговини, країни Європи (Угорщина, Чехія, Румунія, Болгарія). Охарактеризовано модель «шокової терапії» у повоєнний період Сінгапуру, Південної Кореї, Японії, Чилі. Встановлено, що найбільш прийнятною моделлю трансформації конкурентного потенціалу суб'єктів туристичної індустрії в Україні є модель «шокової терапії», яка дозволить «відсікти» елементи старої моделі та впровадити нову концепцію відповідно до умов повоєнного періоду.

Ключові слова: трансформація, модель трансформації, конкурентний потенціал, туристична індустрія, суб'єкти туристичної індустрії, повоєнний період.

MODELS OF THE COUNTRIES' ECONOMIC TRANSFORMATION IN THE POST-WAR PERIOD: FOREIGN EXPERIENCE IN THE ACTIVITIES OF THE TOURISM INDUSTRY SUBJECTS

The article examines the foreign experience of using models of the transformation of the economies of countries in the post-war period and its significance for the activities of the tourism industry subjects. An overview of the latest research and publications on this topic was made to argue the topicality of the issue. The purpose of the study is to analyze and systematize the foreign experience of models of transformation of the economy of countries in the post-war period and ways of applying it to the activities of the subjects of the tourism industry. Poland's experience is based on the implementation of the «shock therapy» model, where the tools of transformation are defined as the creation of industrial parks, IT clusters, and the provision of investment benefits. Germany developed its transformation model using the «German economic miracle» concept, ordoliberalism (social market economy), and «Marshall plan» models, where the tools of transformation are defined as technical support, reduction of customs barriers, optimization of tax pressure, and tax stimulation of business. The tools of transformation in the Gradualist model of Bosnia and Herzegovina and European countries (Hungary, Czech Republic, Romania, Bulgaria) included favorable business environment, financial support, technical assistance, consulting and training, investment, and preferential taxation. The model of «shock therapy» in the post-war period of Singapore, South Korea, Japan, and Chile used such tools of transformation as reducing the tax burden, providing benefits and assistance in starting a business, sharing knowledge and technology transfer, developing smart city-type technologies, avoiding double taxation with various countries, and establishing a special tax regime for foreign investors. The researched models of transformation help to reveal the peculiarities of the recovery of the countries' economies in the post-war period and to determine the directions and tools of transformational changes, which are significant for the stabilization and activation of their development. The study findings argue that the most acceptable model of transformation of the competitive potential of the subjects of the tourism industry in Ukraine is the «shock therapy» model, which can «cut off» the elements of the old model and introduce a new concept following the conditions of the post-war period. It is recommended to implement a model for transforming the competitive potential of tourism industry entities, which includes the purpose, type, transformation criteria, and the effectiveness of the transformational changes according to the relevant stages (phases).

Keywords: transformation, model of transformation, competitive potential, tourism industry, subjects of the tourism industry, post-war period.

JEL Classification: H11, H80, L10, L83, O1, O50

Постановка проблеми. Процес дослідження зарубіжного досвіду моделей трансформації економіки країн у повоєнний період, дозволяють побачити особливості відновлення економіки країн, визначити напрями та інструменти проведення трансформаційних змін, які є край важливими для стабілізації та

активізації їх розвитку. Як зазначає Лебедев І. – «у деяких європейських країнах до 20% доходу від послуг, наданих іноземним туристам, звільняється від податку на прибуток. Країни Європейського Союзу проводять політику, спрямовану на зрівняння ПДВ на туристичну і готельну діяльність, ставки якого коливаються від

6 до 25%. У Німеччині та Люксембурзі встановлений усереднений ПДВ в розмірі 15%, в Данії та Швеції найбільша ставка ПДВ – 25%. В Іспанії ПДВ на послуги з розміщення становить в середньому 7% і залежить від категорії готелю; на харчування (ресторанні послуги), оренду автомобілів ПДВ досягає 16%. У Греції ПДВ на розміщення і харчування складає 8%, і урядом розроблена система знижок турфірмам, які здійснюють прийом у несезонний період. У Франції ПДВ на туристичну діяльність в середньому становить 10%, у тому числі на послуги розміщення – 6%, на послуги харчування – 19%. В Австрії ПДВ на послуги розміщення та харчування встановлений на рівні 10%. Однак згідно з Федеральним законом про туристський податок усі туристичні підприємства платять місцевий збір за проживання одного туриста (на території громади – в її фонд, а на курортах – в курортний фонд). Сума збору залежить від сезону, при цьому пацієнти лікувальних закладів, а також діти до 6 років, школярі та студенти звільняються від сплати збору. Урядами країн ЄС також стимулюється будівництво нових туристичних об'єктів шляхом продажу землі за низькими цінами і здачі її в оренду на тривалий термін (на Кіпрі до 99 років) з можливістю подальшого продовження оренди на такий же термін. У деяких європейських країнах туристичним організаціям надаються пільгові тарифи на комунальні послуги» [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зарубіжний досвід моделей трансформації економіки країн у повоєнний період досліджувало чимало вітчизняних та зарубіжних науковців. Л.Бальцерович досліджував модель «шокової терапії» на прикладі Польщі; Казанський Д. розглядає економічні реформи, які були здійснені у Сілезії та Катовіцах; також досвід Польщі для України досліджує Савицький Ю.; Шаров О., Римар З., Ямпольська Т. розглядають як Німеччина запровадила модель, яка отримала назву «німецьке економічне диво» плану Маршалла та її роль і значення для України та Європи; Захарченко В., Дука А. досліджують базові моделі економічних реформ та світовий досвід повоєнного відновлення економіки; Косаревич С. аналізує післявоєнну відбудову Боснії і Герцеговини; Пирч М. Розглядає сновні причини трансформаційного спаду в країнах Центрально-Східної Європи та колишнього СРСР у 1990-х роках; Бондарець М. досліджує глобальні стратегії трансформації та структурної модернізації соціально-економічного розвитку транзитивних країн; Мигал М. досліджує практики відновлення країн після руйнації: Південна Корея. Невирішеною залишається проблема трансформації економіки України у повоєнний період для діяльності суб'єктів туристичної індустрії, зважаючи на досвід зарубіжних країн. Модель, яку застосує держава прямо буде впливати на її економічний розвиток.

Мета статті полягає у аналізі та систематизації зарубіжного досвіду моделей трансформації економіки країн у повоєнний період для діяльності суб'єктів туристичної індустрії.

Виклад основних результатів дослідження. Дослідження моделей трансформації економіки країн у повоєнний період дозволяють побачити особливості відновлення, визначити напрями та інструменти проведення трансформаційних змін, які є вкрай важливими

для стабілізації та активізації їх розвитку. У таблиці 1 наведено зарубіжний досвід моделей трансформації економіки країн у повоєнний період. Наведені результати таблиці показують, що кожна із країн використовувала ту чи іншу модель трансформації економіки у повоєнний період, яка може бути успішно імплементована у реальну практику України. Зупинимось більш детально на розгляді моделей наведених країн.

Досліджуючи досвід Польщі, слід зауважити про впровадження моделі «шокової терапії» Л. Бальцеровичем [2]. Модель «шокової терапії» здійснювалася у два етапи: «перший етап (1989–1990 рр.) включав такі заходи: створення ринкових засад для розвитку підприємництва, встановлення контролю над бюджетом, коригування диспропорцій у цінах, створення системи виплат з безробіття та юридичних основ процедури банкрутства; другий етап (1990–1995 рр.) передбачав приватизацію, різке скорочення дефіциту бюджету, реформу податкової системи, обмеження монетарного курсу, лібералізацію цін на більшість товарів, девальвацію національної валюти, різке скорочення індексації заробітної плати» [3]. Водночас, на другому етапі «також відбулося суттєве зниження обмежень на приплив іноземних інвестицій в усі галузі економіки» [4].

На тлі глибокої економічної кризи та зруйнованої інфраструктури у Польщі почали здійснювали глибокі структурні трансформаційні процеси. Як зазначає Савицький Ю. «процес впровадження глибоких змін в економіці польської держави відбувся 25 років тому. Революційні реформи, які змінили країну, у Польщі відбулися протягом 111 днів» [2]. Таким чином, відбулися вкрай швидкі трансформаційні зміни (короткий цикл трансформаційного процесу), які призвели до появи негативного аспекту економіки країни – це зuboжіння населення, де 70% населення опинилися за межею бідності [2]. Проте, це тривало недовго і сьогодні можна вважати цю країну як високорозвиненою зі стабільною економікою. Як приклад, можна навести економічні реформи, які були здійснені у Сілезії та Катовіцах.

У Сілезії (яка була депресивним вугледобувним регіоном) шляхом створення промислових парків та розвитку відповідної інфраструктури, вдалося залучити інвестиційні ресурси та сформувавши високий рівень виробничого потенціалу. Катовіці стали осередком створення пільгового режиму для залучення інвесторів, що дозволило створити високотехнологічні виробництва та свого роду ІТ кластери [5].

Німеччина запровадила модель, яка отримала назву «німецьке економічне диво» плану Маршалла. [6-8]. Дана модель була спрямована на подолання таких повоєнних труднощів як «дефіцит ресурсів внаслідок великих збитків та наявність політичних та організаційних проблем внаслідок поділу країни між Східною та Західною Німеччиною» [9; 10]. Сутність моделі зводилася до забезпечення вільної конкуренції, яка ефективно регулювалася державою. Це дозволило отримати значні економічні результати, які назвали «німецьким економічним дивом». Таке «економічне диво» дозволило «оздоровити фінансову систему; відродити виробництво на новій технічній основі; розвинути новітні галузі; забезпечити місткий внутрішній ринок і стабільне господарське право, що зумовлювало приплив іноземних капіталів» [11]. «При цьому кредитна, валютна та податкова політика країни викорис-

Таблиця 1

Зарубіжний досвід моделей трансформації економіки країн у повосний період, сформовано автором на основі

Країна	Наслідки воєнного втручання	Модель	Напрями трансформації	Інструменти трансформації
Польща	Глибока криза, зруйнована інфраструктура	«Шокова терапія»	Бюджетна трансформація, коригування диспропорцій у цінах, надання дотацій по безробіттю, приватизація, різке скорочення дефіциту бюджету, трансформація податкової системи, лібералізацію цін, девальвація національної валюти, різке скорочення індексації заробітної плати, суттєве зниження обмежень на залучення іноземних інвестицій в економіку, жорстка бюджетна політика, відмова від багатьох соціальних програм	Створення промислових парків, IT кластерів, надання інвестиційних пільг
Німеччина	Дефіцит ресурсів, політичні та організаційні проблеми внаслідок поділу країни між Східною та Західною Німеччиною	«Німецьке економічне диво», «ордлібералізм (соціальне ринкове господарство)», «план Маршала»	Оздоровлення фінансової системи, розвиток виробництва на новій технічній основі (новітніх видів діяльності), демонтаж військової промисловості, реструктуризація економіки, соціальне відтворення та реконструкція інфраструктури, розвиток промисловості та сільського господарства, розвиток зовнішньої торгівлі, залучення іноземних інвестицій, розвиток освіти та навчання	Технічна підтримка, зниження митних бар'єрів, оптимізація податкового тиску, податкове стимулювання бізнесу
Боснія і Герцеговина	Руйнування інфраструктури та гуманітарна криза	Градualістська	Здійснення реконструкції та розвиток інфраструктури, розвиток приватного бізнесу, залучення міжнародної допомоги та міжнародна співпраця, розвиток туризму та культурної спадщини	Сприятливе підприємницьке середовище, фінансова підтримка, технічна допомога, консультації та навчання, інвестування
Країни Європи (Угорщина, Чехія, Румунія, Болгарія)	Розрив усталених економічних зв'язків, тимчасова дезорганізація економіки («ефект доміно») трансформаційний спад ВВП	Градualістська	Стабілізація фінансового сектору, залучення іноземних інвестицій, децентралізація управління, євроінтеграція, допомога з боку ЄС і міжнародних фінансових інституцій	Інвестування, пільгове оподаткування
Сінгапур	Руйнування інфраструктури	«Шокова терапія»	Створення сприятливого інвестиційного середовища, розвиток галузей високої доданої вартості, створення інноваційних продуктів і послуг, розвиток зовнішнього ринку	Зниження податкового навантаження, надання пільг та допомоги у відкритті бізнесу, обмін знаннями та трансфер технологій, розвиток технологій типу «розумне місто», уникнення подвійного оподаткування з різними країнами, встановлення спеціального податкового режиму для іноземних інвесторів
Південна Корея	Руйнування інфраструктури, економічний спад	«Економічне диво на річці Хан»	Прискорення розвитку процесів індустріалізації, технологічний розвиток, розвиток експортної галузі, виробництво товарів високої якості та конкурентоспроможних цін, підвищення рівня освіти та підготовки кваліфікованих кадрів, активне залучення іноземних технологій, співпраця з міжнародними компаніями та науковими організаціями	Зниження митних бар'єрів та розвиток експортних інфраструктур, спеціальні пільги та знижені податки для іноземних інвесторів, створення спеціальних інвестиційних зон зі зниженими податковими ставками, фінансова та технічна підтримка створення нових підприємств та розвиток інноваційних проектів, створення господарських зон та промислових парків
Японія	Руйнування інфраструктури, економічний спад	«Шокова терапія»	Активізація чинників «праця і компетенції», продукування інновацій, створення потужної національної інноваційної системи, акцент на забезпеченні високої якості товарів, забезпечення стабільно високого рівня інвестицій, інвестування реального сектору економіки, розвиток інфраструктури, модернізація технологій та підвищення продуктивності, розвиток експортно-орієнтованої політики	Інвестування у реальний сектор економіки, інтелектуалізація економіки, податкові пільги та знижки, спеціальні економічні зони
Чилі	Руйнування інфраструктури	«Шокова терапія»	Скорочення дефіциту державного бюджету, швидке зростання ринків капіталу	Монетарна політика

Джерело: [2–22]

товувалися для попередження криз» [12]. Відродженню економіки країни сприяло зниження податкових ставок для стимулювання приватного підприємництва та інвестицій; для підтримки відновлення окремих видів діяльності були введені податкові пільги та стимули [13].

Для Боснії і Герцеговини, які мали серйозні руйнування інфраструктури були обрані такі напрями трансформації як: «відновлення інфраструктури, зокрема реконструкції постраждалої інфраструктури, розробка проектів відновлення та будівництва; розвиток приватного бізнесу, де акцент робився на створенні сприятливого підприємницького середовища, спрощенні бізнес-процедур, приватизації державних підприємств та залучення іноземних інвестицій; міжнародна допомога та співпраця, що дозволяло отримувати значну міжнародну допомогу та співпрацю з міжнародними організаціями, такими як ООН, Європейський Союз та Всесвітній банк, забезпечували концентрацію на програмах розвитку країни; туризм та культурна спадщина – розвиток туристичного потенціалу» [14].

Країни Європи (Чехія, Словаччина, Угорщина, Румунія та Болгарія) застосовували градуалістичну модель трансформації [3]. У цих країнах спостерігався «трансформаційний спад ВВП (до 40%)». Це було зумовлено зниженням споживчих фондів, недосконалою інституційною інфраструктурою, прагненням максимізувати прибуток, а не показники виробничого потенціалу, «розрив усталених економічних зв'язків, тимчасова дезорганізація економіки («ефект доміно»)» [15]. Згодом в процесі трансформаційних змін вдалося стабілізувати економічну ситуацію в країнах і досягти зростання ВВП. Як зазначає Захарченко В. «кінцевий успіх ринкових перетворень було забезпечено передусім за рахунок приватизації та дерегулювання економіки, стабілізації фінансового сектору, залучення іноземних інвестицій, децентралізації управління, євроінтеграції та допомоги з боку ЄС і міжнародних фінансових інституцій» [12].

В основу трансформаційних змін в Угорщині «було покладено принцип поступовості або еволюційності» [16]. Це дозволило країні досягти «високого рівня іноземних інвестицій на душу населення та забезпечити мінімальні соціальні стандарти [12; 17].

Сінгапур при здійсненні трансформаційних змін зробив свій акцент на розвитку сприятливого інвестиційного середовища. Країна створила усі сприятливі можливості для залучення іноземного капіталу, включаючи пільги та допомогу у відкритті бізнесу. Також приділялась особлива увага формування освітнього середовища, створення конкурентоспроможних фахівців на ринку праці. «Країна також залучала іноземних спеціалістів, що сприяло обміну знаннями та трансферу технологій. Значні зусилля були скеровані у розробку ефективних містобудівних проектів та розвиток якісної інфраструктури на основі технологій типу «розумне місто». Це включало будівництво модерних житлових комплексів, транспортних систем, аеропортів та інших важливих інфраструктурних об'єктів. Концентрація ресурсів на розвиткові галузей високої доданої вартості дала змогу Сінгапуру активному розвиткові електроніки, біотехнологій, фармацевтики та фінансових послуг. Країна зосереджувалася на створенні інноваційних продуктів і послуг, що мали конкурентоспроможність на світовому ринку. Сінгапуру

вдалось сформувати одну з найбільш розвинених торговельних економік у світі. Країна активно підтримує зовнішньоекономічні зв'язки, укладає торговельні угоди та просуває експорт своїх товарів та послуг» [13; 18]. В якості інструментів стимулювання економічного розвитку активно впроваджувалися пільгове оподаткування, уникнення подвійного оподаткування з іншими іноземними державами, встановлення спеціального податкового режиму для іноземних інвесторів, відомий як «Global Investor Program» (GIP) [18]. Ця програма передбачає привілеї іноземним інвесторам, які вкладали значні суми грошей в сектори, що сприяють розвитку країни [13].

Південна Корея є яскравим представником країни, якій вдалося здійснити стрімкий економічний та технологічний розвиток, який отримав назву «економічне диво на річці Хан». «Південна Корея знаходилася у складних умовах, з руйнуванням інфраструктури та економіки. Однак, завдяки кільком ключовим стратегіям, країна зуміла досягти вражаючого економічного розвитку і піднятися з руїн до однієї з найбільш розвинених країн світу» [18; 19]. Вагомий акцент країна зробила на експортній орієнтації, поступово інтегруючись у міжнародний економічний простір. Також Південна Корея вагомим значенням надавала забезпеченню високої якості товарів, високого рівня освіченості населення із орієнтацією на підготовку фахівців технічних та інженерних напрямів. В країні були створені промислові парки, на території яких діяла спеціальна (особлива) система оподаткування, яка сприяла надходженню іноземних інвестицій в економіку країни. Було також запроваджене поступове зниження ставок оподаткування, яке сприяло розвитку підприємницького середовища. В свою чергу, «держава відіграла важливу роль у розвитку економіки, здійснюючи ефективне регулювання та планування. Були прийняті стратегічні рішення щодо пріоритетних галузей розвитку, розподілу ресурсів та інвестицій. Держава також надавала фінансову та технічну підтримку для створення нових підприємств та розвитку інноваційних проектів [13].

Японія, яка запровадила модель «шокової терапії» змогла швидко «перелаштувати» свою економіку та забезпечити стійке економічне зростання. Країна, яка мала вкрай обмежені природні ресурси зробила акцент на розвитку людського капіталу та інноваціях. Японія, яка «запозичуючи інновації з інших країн (через купівлю патентів, ліцензій тощо), не лише не потрапила в залежність від них, зокрема США, а навпаки, зуміла їх багато в чому випередити. Створивши потужну національну інноваційну систему, країна одержала можливість виробляти високотехнологічну продукцію. При цьому, Японія досить довгий час сповідувала політику протекціонізму, пояснюючи її тим, що багатьом секторам японської промисловості треба спочатку зміцніти, перш ніж відкрити ринок їхньої продукції для зовнішньої конкуренції. До того ж в Японії було забезпечено таку важливу передумову економічного зростання, як стабільно високий рівень інвестицій. Впродовж трьох десятиліть в країні підтримувався високий рівень інвестицій – близько 35% ВВП. Це стало можливим завдяки використанню індивідуальних заощаджень та кредитного фінансування капіталовкладень (японські компанії працюють з більше ніж 80% позикового капіталу). Іншим фактором, що сприяв

швидкому зростанню, було спрямування інвестицій головним чином у реальний сектор економіки, передусім у промисловість, водночас на невисокому рівні підтримувалися витрати на соціальні та урядові потреби» [12; 20].

Таким чином, Японія перетворилася зі зруйнованої країни у топ-лідери країн світу [21; 22]. В якості інструментів були запроваджені такі заходи, як «зниження податків, спрощення бюрократичних процедур та створення сприятливого середовища для бізнесу, активне залучення іноземних інвестицій, що дозволило залучити необхідні ресурси для економічного відновлення, збільшення податкового навантаження на громадян та підприємства з метою залучення додаткових фінансових ресурсів для відновлення країни за одночасного контролю використання коштів, виправдало введення нових податків та збільшення ставок існуючих» [13].

Висновки. Досліджені моделі трансформації дозволяють побачити особливості відновлення економіки країн у повоєнний період, визначити напрями та інструменти проведення трансформаційних змін, які є

вкрай важливими для стабілізації та активізації їх розвитку. Як показує практика, за період своєї незалежності Україна так і не змогла повністю відійти від «старої» концепції економічного розвитку. Воєнний стан в Україні продемонстрував недовість та кризовість усіх економічних та політичних процесів, які тривали понад 30 років незалежності та відсутність ідентичності суспільства.

Вважаємо, що найбільш прийнятною моделлю трансформації конкурентного потенціалу суб'єктів туристичної індустрії в Україні є модель «шокової терапії», яка дозволить «відсікти» елементи старої моделі та впровадити нову концепцію відповідно до умов повоєнного періоду.

В подальших дослідженнях пропонуємо впровадити модель трансформації конкурентного потенціалу суб'єктів туристичної індустрії яка передбачає мету, тип, критерії трансформації та ефективність впровадження трансформаційних змін за відповідними стадіями (фазами).

Список використаних джерел:

1. Лебедев І.В. Сталлий розвиток туризму: досвід Європейського Союзу і завдання для України. *Вісн. соц.-екон. досліджень: зб. наук. праць*. Одеса: ОНЕУ. 2018. № 3 (67). С. 162–173.
2. Савицький Ю. Економіка України і польський досвід шокової терапії. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/26842282.html> (дата звернення: 10.11.2023).
3. Гусев Ю.В., Белікова Н.В. Зарубіжний досвід проведення економічних реформ у країні та її регіонах. *Бізнес Інформ*. 2015. № 10. С. 46–52.
4. Економічні реформи. Економічна енциклопедія / відп. ред. С.В. Мочерний. Київ : Академія, 2000. Т. 1. URL: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/51-e/1052-ekonomichni-reformi.html> (дата звернення: 10.11.2023).
5. Казанський Д. Як полякам вдалося? URL: <https://novapolshcha.pl/article/yak-polyakam-vdalosya/> (дата звернення: 10.11.2023).
6. План Моргентау. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/> (дата звернення: 10.11.2023).
7. Шаров О.М. Уроки та перспективи «плану Маршалла» для України. *Економіка України*. 2015. № 4. С. 12–18.
8. Римар З.І., Корнієнко В.О. «План Маршалла»: роль і значення для Європи. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29849/Rimar.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення: 10.11.2023).
9. Юрків Ю. Від руїн до світового лідерства в економіці. Як зруйнована Німеччина після Другої світової війни завдяки реформам змогла вийти на олімп світової економіки? URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/27/688588/> (дата звернення: 10.11.2023).
10. Ямпольська Т. Німецьке економічне диво. URL: <https://nakipelo.ua/ru/nimecke-ekonomichne-divo> (дата звернення: 10.11.2023).
11. Німецьке економічне диво. URL: <https://studfiles.net/preview/5466120/page:61/> (дата звернення: 10.11.2023).
12. Захарченко В.І. Базові моделі економічних реформ: зарубіжний досвід використання. *Збірник наукових праць Черкаського державного технологічного університету. Серія: Економічні науки*. 2018. Випуск 49. URL: <https://er.chdntu.edu.ua/bitstream/ChSTU/2342/1/3.pdf> (дата звернення: 10.11.2023).
13. Дука А.П., Старченко Г.В. Світовий досвід повоєнного відновлення економіки: уроки для України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. 2022. № (6). URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-6-03-06> (дата звернення: 10.11.2023).
14. Косаревич С. Післявоєнна відбудова Боснії і Герцеговини. URL: <https://dc.org.ua/news/reconstructionbosnia> (дата звернення: 10.11.2023).
15. Пирч М. Основні причини трансформаційного спаду в країнах Центрально-Східної Європи та колишнього СРСР у 1990-х роках. *Галицький економічний вісник*. 2014. № 1. С. 42–49.
16. Геєць В.М. Суспільство, держава, економіка: феноменологія взаємодії та розвитку. Київ: Ін-т екон. та прогнозув. НАН України, 2009. 864 с.
17. Бондарець М. Глобальні стратегії трансформації та структурної модернізації соціально-економічного розвитку транзитивних країн. *Дослідження міжнародної економіки: Збірник наукових праць*. 2011. Випуск 2 (67). URL: <http://dSPACE.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25212/08-Bondarec.pdf?sequence=1> (дата звернення: 10.11.2023).
18. Амелін А. Корея: відновлення повоєнної економіки. URL: <https://uifuture.org/publications/koreya-vidnovlennya-rovoennoyi-ekonomiki> (дата звернення: 10.11.2023).
19. Мигал М. Дослідження практик відновлення країн після руйнації: Південна Корея. URL: <https://iaa.org.ua/articles/doslidzhennya-praktik-vidnovlennya-krayin-pislya-rujnacziyi-pivden-na-koreya/> (дата звернення: 10.11.2023).
20. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств: Дорогоовкази в майбутнє: доп. Римському Клубові / упоряд. В. Рубцов. 3-те вид., доп. Київ : ПУЛЬСАРИ, 2009. 248 с.
21. Чалмерс Джонсон Нова книга про повоєнну відбудову Японії. Японське економічне диво. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/22/695319> (дата звернення: 10.11.2023).
22. Бородіна О.А., Ляшенко В.І. Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1 (42). С. 121–134.

References:

1. Lebediev I. V. (2018) Stalyi rozvytok turyzmu: dosvid Yevropeiskoho Soiuzu i zavdannia dlia Ukrainy [Sustainable tourism development: experience of the European Union and tasks for Ukraine]. *Visn. sots.-ekon. doslidzhen: zbir. nauk. prats.* Odesa: ONEU. Vol. 3 (67), pp. 162–173.
2. Savytskyi Yu. Ekonomiky Ukrainy i polskyi dosvid shokovoi terapii [Economies of Ukraine and Polish experience of shock therapy]. Available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/26842282.html> (accessed November 10, 2023).
3. Husiev Yu. V., Bielikova N. V. (2015) Zarubizhnyi dosvid provedennia ekonomichnykh reform u kraini ta yii rehionakh [Foreign experience in conducting economic reforms in the country and its regions]. *Biznes Inform*, vol. 10, pp. 46–52.
4. Mochernyi S. V. (2000) Ekonomichni reformy [Economic reforms] *Economic Encyclopedia*. Kyiv: Akademiia. T. 1. Available at: <http://www.ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/51-e/1052-ekonomichni-reformi.html> (accessed November 10, 2023).
5. Kazanskyi D. Yak poliakam vdalosia? [How did the Poles succeed?] Available at: <https://novapolshcha.pl/article/yak-polyakam-vdalosya/> (accessed November 10, 2023).
6. Plan Morhentau [Morgenthau Plan]. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (accessed November 10, 2023).
7. Sharov O. M. (2015) Uroky ta perspektyvy «planu Marshalla» dlia Ukrainy [Lessons and perspectives of the «Marshall Plan» for Ukraine]. *Ukraine economy*, vol. 4, pp. 12–18.
8. Rymar Z. I., Korniienko V. O. «Plan Marshalla»: rol i znachennia dlia Yevropy [«Marshall Plan»: role and significance for Europe]. Available at: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/29849/Рymar.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (accessed November 10, 2023).
9. Yurkiv Yu. (2022) Vid ruin do svitovoho liderstva v ekonomitsi. Yak zruinovana Nimechchyna pislia Druhoi svitovoi viiny zavdiaky reformam zmozhla vyity na olimp svitovoi ekonomiky? Ekonomichna pravda. [From ruins to world leadership in the economy. How did the destroyed Germany after the Second World War, thanks to the reforms, be able to reach the Olympus of the world economy?]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/06/27/688588/> (accessed November 10, 2023).
10. Yampolska T. (2021) Nimetske ekonomichne dyvo [German economic miracle]. Available at: <https://nakipelo.ua/ru/nimecke-ekonomichne-divo> (accessed November 10, 2023).
11. Nimetske ekonomichne dyvo [The German economic miracle]. Available at: <https://studfiles.net/preview/5466120/page:61/> (accessed November 10, 2023).
12. Zakharchenko V. I. (2018) Bazovi modeli ekonomichnykh reform: zarubizhnyi dosvid vykorystannia [Basic models of economic reforms: foreign experience of use]. *Collection of scientific papers of the Cherkasy State University of Technology. Series: Economic Sciences*, vol. 49. Available at: <https://er.chdtu.edu.ua/bitstream/ChSTU/2342/1/3.pdf> (accessed November 10, 2023).
13. Duka A. P., Starchenko H. V. (2022) Svitovyi dosvid povoiennoho vidnovlennia ekonomiky: uroky dlia Ukrainy [World experience of post-war economic recovery: lessons for Ukraine]. *Problems of modern transformations. Series: Economics and Management*, vol. (6). Available at: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2022-6-03-06> (accessed November 10, 2023).
14. Kosarevych S. Pislivoienna vidbudova Bosnii i Hertshovyny [Post-war reconstruction of Bosnia and Herzegovina]. Available at: <https://dc.org.ua/news/reconstructionbosnia> (accessed November 10, 2023).
15. Pyrch M. (2014) Osnovni prychny transformatsiinoho spaduu v krainakh Tsentralno-Skhidnoi Yevropy ta kolyshnoho SRSR u 1990-kh rokakh [The main causes of the transformational recession in the countries of Central-Eastern Europe and the former USSR in the 1990s]. *Galician Economic Bulletin*, vol. 1, pp. 42–49.
16. Heiets V. M. (2009) *Suspilstvo, derzhava, ekonomika: fenomenolohiia vzaiemodii ta rozvytku* [Society, state, economy: phenomenology of interaction and development]. Kyiv: Institute of Economics. and predicted NAS of Ukraine. 864 p.
17. Bondarets M. (2011) Hlobalni stratehii transformatsii ta strukturnoi modernizatsii sotsialnoekonomichnoho rozvytku tranzytivnykh krain [Global strategies of transformation and structural modernization of socio-economic development of transitive countries]. *Research of international economy: Collection of scientific papers*, vol. 2 (67). Available at: <http://dspace.nbu.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25212/08-Bondarec.pdf?sequence=1> (accessed November 10, 2023).
18. Amelin A. Koreia: vidnovlennia povoiennoi ekonomiky [Korea: recovery of the post-war economy]. Available at: <https://uifuture.org/publications/koreya-vidnovlennya-povoyennoyi-ekonomiky/> (accessed November 10, 2023).
19. Myhal M. (2022) Doslidzhennia praktyk vidnovlennia krain pislia ruinasii: Pivdena Koreia [Study of recovery practices of countries after destruction: South Korea]. Available at: <https://iaa.org.ua/articles/doslidzhennya-praktyk-vidnovlennya-krayin-pislyarujnaczyi-pivdena-koreya/> (accessed November 10, 2023).
20. Havrylyshyn B. (2009) *Do efektyvnykh suspilstv* [Towards effective societies]: Dorohovkazy v maibutnie: dop. Rymskomu Klubovi / uporiad. V. Rubtsov. 3-tie vyd., dop. Kyiv: PULSARY. 248 p.
21. Chalmers Johnson (2022) Nova knyha pro povoiennu vidbudovu Yaponii. Yaponske ekonomichne dyvo [A new book about the post-war reconstruction of Japan. Japan's economic miracle]. Available at: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/22/695319/> (accessed November 10, 2023).
22. Borodina O. A., Liashenko V. I. (2022) Povoienne vidnovlennia ekonomiky: svitovyi dosvid ta sproba yoho adaptatsii dlia Ukrainy [Post-war economic recovery: world experience and an attempt to adapt it for Ukraine]. *Herald of economic science of Ukraine*, vol. 1 (42), pp. 121–134.